

Krystian Propola

Losy Żydów na terenach Związku Sowieckiego i na froncie wschodnim w okresie II wojny światowej - w świetle wydania internetowego amerykańskiego czasopisma „Jewriejskij Mir”

Praca doktorska napisana pod kierunkiem dra hab. Wacława Wierzbieńca, prof. UR

Streszczenie

Celem głównym rozprawy była analiza artykułów wydania internetowego amerykańskiego tygodnika „Jewriejskij Mir”, dotyczących losów ludności żydowskiej na terenach państwa sowieckiego i na froncie wschodnim w okresie II wojny światowej. Czasopismo to stworzone zostało przez rosyjskojęzycznych emigrantów żydowskich w Nowym Jorku i, w wersji tradycyjnej (papierowej), wydawane jest od lat 90. XX w. Za punkt przełomowy w historii funkcjonowania redakcji uznać można moment uruchomienia internetowej wersji tygodnika. Dokonało się to w pierwszych latach XXI w. i przyczyniło się do rozwoju czasopisma oraz nawiązania przez jego zespół redakcyjny współpracy z wieloma publicystami nie tylko ze Stanów Zjednoczonych, ale także z innych krajów, takich jak Izrael, Niemcy, Rosja i Ukraina.

W rozważaniach omówiono kwestię narracji dziennikarzy badanego czasopisma i jego wydania internetowego, dotyczącej sytuacji ludności żydowskiej na obszarach ZSRS, a także na terenach zajmowanych przez Sowietów w latach 1939-1945. Podjęta została m.in. próba odpowiedzi na pytania o to, kim byli autorzy analizowanych publikacji, w jaki sposób konstruowali oni swoje materiały, a także czy kreowany przez nich obraz historyczny wydarzeń okresu wojny był bardziej zbliżony do sowieckiego, bądź też zachodniego modelu narracyjnego. Dodatkowo, w rozprawie dokonano także refleksji nad sposobem ukazywania żydowskich ofiar, a także tych Żydów, którzy służyli podczas wojny w szeregach Armii Czerwonej lub też w oddziałach partyzanckich. Przeprowadzona analiza artykułów badanego tygodnika dostarczyła także odpowiedzi na pytanie o to, czy rosyjskojęzyczni dziennikarze żydowscy podejmowali próby tworzenia lub powielania mitów związanych z przytaczanymi przez siebie postaciami, bądź też wydarzeniami. Ponadto, w rozprawie starano się także szerzej omówić kwestię sposobu ukazywania przez publicystów badanego tygodnika i jego wydania internetowego przejawów upamiętnień wydarzeń II wojny światowej.

Badanie objęło publikacje wydania internetowego tygodnika „Jewriejskij Mir”, zamieszczone na stronie czasopisma w okresie od września 2003 do 20 stycznia 2021 r. Cezura początkowa wyznaczona została w oparciu o moment powstania wersji internetowej badanego czasopisma. Z kolei za cezurę końcową analizy przyjęto dzień zakończenia kadencji Donalda Trumpa na stanowi-

sku prezydenta Stanów Zjednoczonych i objęcia tego urzędu przez Joe Bidena. Wynikało to z faktu, iż zmiana władzy, która się wówczas dokonała, została przyjęta dość niechętnie przez wielu rosyjskojęzycznych dziennikarzy żydowskich, przejawiających na ogół raczej prawicowe sympatie. To z kolei przełożyło się na częste krytykowanie przez nich zarówno samego Bidena, jak i jego administracji. Tendencja ta zauważalna była również w przekazie tygodnika „Jewriejskij Mir” i jego wersji internetowej.

Zasięg terytorialny rozprawy wyznaczony został na podstawie granic sprzed wybuchu II wojny światowej. Z tego też względu, w rozważaniach, starano się oddzielić przedwojenne obszary państwa sowieckiego od ziem, które zostały zajęte przez Sowietów po 1939 r. Były to: wschodnie ziemie II Rzeczypospolitej, Besarabia i Bukowina Północna, a także tereny zaanektowanych przez ZSRS republik nadbałtyckich – Litwy, Łotwy i Estonii. Oprócz tego, zasięg terytorialny obejmował też obszary, które w latach 1944-1945 były strefą działań Armii Czerwonej, m.in. przedwojenne terytoria Polski, Rumunii, Czechosłowacji, a także III Rzeszy.

W rozważaniach zdecydowano się przyjąć układ chronologiczno-rzeczowy. Ogółem, rozprawa składa się z 6 rozdziałów podzielonych z kolei na mniejsze podrozdziały i podpodrozdziały. W rozdziale I przedstawiono zarys historii emigracji Żydów z ZSRS i krajów powstałych po jego rozpadzie w 1991 r. Ukazano w nim też specyfikę rosyjskojęzycznej społeczności żydowskiej w Stanach Zjednoczonych, uwzględniając jej strukturę społeczną, relacje z innymi Żydami, a także funkcjonowanie tamtejszych środków masowego przekazu w języku rosyjskim. W rozdziale II skoncentrowano się natomiast na kształcie badanego tygodnika, jego profilu tematycznym, wydaniu internetowym, redakcji oraz przekazie. Kolejne rozdziały stanowiły już z kolei rozważania właściwe. W rozdziale III omówiono publikacje poświęcone losom Żydów na terenach ZSRS w latach 1939-1941, a także na obszarach, które zostały włączone do państwa sowieckiego po wybuchu II wojny światowej. Z kolei w rozdziałach IV i V przedstawiono główne elementy przekazu wydania internetowego tygodnika „Jewriejskij Mir”, związane ze sposobem ukazywania społeczności żydowskiej na terytorium ZSRS (i na obszarach przyłączonych do niego przez Sowietów w 1939 r.) w latach 1941-1945. W rozdziale IV skoncentrowano się na przekazie dotyczącym losów ludności cywilnej – zarówno Żydów z obszarów, które znalazły się pod okupacją III Rzeszy i jej sojuszników, jak i osób przebywających wówczas w głębi ZSRS. Natomiast w rozdziale V omówiono sposób, w jaki dziennikarze badanego czasopisma ukazywali służbę osób pochodzenia żydowskiego w Armii Czerwonej oraz w oddziałach partyzanckich. W rozdziale VI zaś analizie poddano obraz szeroko rozumianych aktów pamięci o żydowskich ofiarach i weteranach walk z niemieckim okupantem.

Przeprowadzona analiza umożliwiła Autorowi sformułowanie wniosku, iż głównymi motywami, jakie pojawiały się, w latach 2003-2021, w artykułach odnoszących się do przeżyć ludności żydowskiej na terenach ZSRS i obszarach włączonych przez Sowietów do ich państwa były: ofiara,

jaką ponieśli Żydzi w okresie Holokaustu, a także bohaterstwo, duma i talenty, którymi odznaczyć mieli się niektórzy z nich w trakcie pracy na rzecz Moskwy czy też podczas walki z agresorami. Publicyści wydania internetowego tygodnika „Jewriejskij Mir” wielokrotnie, m.in. za sprawą kreowanego przez nich kanonu żydowskich bohaterów wojennych, starali się łączyć elementy narracji Żydów z tradycją sowiecką. Co należy zaznaczyć, członkowie zespołu redakcyjnego, w badanym okresie, nie sformułowali wspólnego stanowiska wobec wydarzeń II wojny światowej. W rezultacie przekaz wydania internetowego tygodnika „Jewriejskij Mir” był dość często niejednoznaczny, a niekiedy wręcz sprzeczny. To jednak dowodzić może tego, że w sferze pamięci historycznej rosyjskojęzycznych Żydów, w latach 2003-2021, w dalszym ciągu zachodziły pewne zmiany. Stąd też można uznać, iż współcześnie wciąż znajduje się ona w swoistej „fazie przejściowej”.

Słowa kluczowe: „Jewriejskij Mir”, ZSRS, sowieccy Żydzi, II wojna światowa, pamięć